

AZ ÚJ AERA.

Azon jelszavak közül, a melyek az újabb magyar politikai életben nagy jelentőségre tettek szert, nincs talán egy sem, mely általánosabban el volna ismerve, mint az, hogy huszonkét hónap óta — azaz mióta Széll Kálmán a kormányelnöki tisztet elvállalta — »új aera« nyílt meg Magyarországon. Hogy miben áll ez az új aera, arra nézve kevésbbé egybehangzók a vélemények. Vannak, kik az új korszak főjellemvonását a jog, törvény s igazság uralmában látják és azt Széll Kálmán legsajátosabb érdeméül tudják be. Vannak ismét, kik a volt nemzeti párt tagjainak a kormánypártba történt belépését tekintik ama korszakalkotó eseménynek, mely új elveket juttatott diadalra hazánk belkormányzatában s törvényhozásában. Még mások a földbirtokosztályra s az agrárérdekekre vonatkozólag tapasztalható előzékenyebb bánásmódot tekintik ama ténynek, mely a jelenlegi kormány politikájának leginkább adja meg jellegét. Vannak végül olyanok is, kik a »kis ember« érdekeinek hathatósabb pártfogásában vélik megtalálhatni azt az archimedesi pontot, a melyből a jelenlegi kormány elődjének politikáját sarkaiból kiforgatta. Egészen a szemponttól függ, a melyből a dolgokat tekintjük, hogy e nézetek közt melyiknek adunk igazat.

Kétségtelenül érdemes dolog, behatóbban vizsgálni azt a kérdést, hogy miben különbözik a mai kormány politikája nemcsak közvetlen elődje, hanem összes elődjeinek politikájától. Csak a felelet, melyet magunknak e kérdésre adunk, nyújthat felvilágosítást arra nézve, hogy mily szerepet tölt be a Széll-kormány hazánk történetében s hogy mily jelentőséget kell neki tulajdonítanunk magasabb szempontokból. A kérdés csak az, hogy adhatunk-e e kérdésre feleletet? Feleletet most, a mikor a Széll-kormány működésének még úgyszólván legelején áll és a történelem ítélete még csak évek múlva fog lezáródni a jelen időszak fölött?

Ez a kérdés körülbelül összeesik ama kérdéssel, hogy

lehetséges-e egyáltalában kortörténetet írni? A nehézségek, a melyekkel annak szembe kell szállnia, ki saját korát vagy annak egy bizonyos szakát objektív, történeti szempontokból méltatni akarja — kézzel foghatók. A ki történetet akar írni, annak mindenekelőtt elfogulatlanak kell lennie. Már pedig nehéz dolog, elfogulatlan ítéletet mondani oly időkre vonatkozólag, amelyeknek az ember önmaga volt tanúja és a melyekre vonatkozólag még tiszta, önálló általános ítélet nem jegeczesedett ki. Az információk, a melyekre a történetírónak szüksége van, a legújabb korra nézve szintén gyérek és egyoldalúak, hisz csak az ismeretes, a mi a nyílt színpadon történik, a kulisszák mögött működő rugókra vonatkozólag sejtésekre, kombinációkra vagyunk utalva. Igaz, hogy a jelenkor története összehasonlíthatlanul inkább játszódik le a nyilvánosság előtt, mint a régebbi századok története, a midőn az egyes udvarok közt szőtt intrikák és a kabinetek közt folytatott tárgyalások, a melyekről csak évtizedekkel, sőt évszázadokkal később lehetett lerántani a leplet — adták meg a vezérfonalat, a mely a történelem eseményein keresztülvezet, de azért kétségtelenül még most is számos a háttérben működő rugó is közrejátszik az események alakulásában. Végül a kortörténet megírójának nélkülöznie kell azt a hatalmas segéd-eszközt, mely a későbbi fejlemények által nyújtott útmutatásokban rejlik. A ki pl. az ötvenes évek történetét még az 50-es években akarta volna megírni, az megírhatta volna azt a Kecskeméty Aurél gondolkodásmódjával, kik Magyarország ügyét örökre elveszettnek hitte és megírhatta volna Falk Miksa gondolkodásmódjával, ki a nagy elméknek sajátságát képező divinációval megérezte azt, hogy a leányzó, a melynek neve Magyarország, csak alszik, de nem halt meg. Nehéz lett volna, abban az időben objektív ítéletet mondani arról, hogy kinek a története igazságos, azé-e, ki a központi kormánynak Magyarország beolvasztására irányuló intézkedéseit állította oda mint földolgot és Magyarország ellentállásának nyomait csak múló symptomákként tüntette fel, vagy annak, ki a magyar nemzet ellentállását tekintette a kor legfontosabb jelenségének, a melylyel szemben a bécsi körök törekvéseinek alig van valami fontosságuk. Ma könnyen megítélhetjük, hogy ez utóbbi nézet a helyesebb, — de hisz könnyebb visszafelé okoskodni, mint előre látni.

De e nehézségektől eltekintve, kétségtelen, hogy az, a ki kora történetének symptomáival foglalkozik, jelentékeny segéd-eszközöket is talál, melyet a rendes történetírónak nélkülöznie

kell. Egy francia író mondja, hogy a történetet vagy igen közletről, vagy igen messziről kell szemlélni, a közbeeső időszak a legkevésbé alkalmas egészséges ítéletek megalkotására. Aki a történetet, a melyet meg akar írni, át is élte, az számos oly részletnek tudomásával bír, számos oly árnyalatra lett figyelmes, amely az utókor számára teljesen elvész. Talán azt lehetne gondolni, hogy a mai korban a napilapok ezeket a részleteket és árnyalatokat is megőrzik. De ez csak részben áll. A napilapok ítéleteiben és cikkeiben hiányzik az objektivitás s ezért a történetírás szempontjából a megbízhatóság is. Ez nem hibája, csak egy sajátsága a publicisztikának, a mely, mint azt a napokban egy neves publicista beismerte, sohasem tárgyilagos, mert nem szabad annak lennie. Egy előkelő angol politikus John Morley is kifejezésre juttatta a modern publicisztika ezen sajátságát, a mikor azt mondta, hogy a modern írók megfelelnek az antik íróknak, a sophistáknak, kiknek feladatuk volt, létező előítéleteket megerősíteni, elterjeszteni s felcizizomázni, egészen ellenkezőleg, mint a XVIII. századbeli írók, kiknél írónak lenni és az általános előítéletek ellenfelének lenni egyértelmű volt. A modern publicisztika, — értvén alatta a napisajtó publicisztikáját, — nemcsak feleslegessé nem teszi a kortörténetet, de egyenesen megteremti annak szükségét.

Mindezen nehézségeket és előnyöket egybevetve, abban foglalhatjuk össze nézetünket, hogy helyes kortörténetet írni ugyan nehéz, de mégis szükséges. A ki meg akarja írni, az kiteszi magát annak a veszélynek, hogy megczáfolják, hogy a szereplő egyének megsértődnek s hogy a különböző események s áramlatok mérlegelésében a jövő meghazudtolja. De a ki nem igyekszik történeti szempontból szemlélni saját korának eseményeit, az sohasem fog tiszta fogalmakat szerezhetni magának arról, hogy az egyes eseményeknek s áramlatoknak vajjon milyen belső értékük, milyen jelentőségük van. Minden kortörténeti fejtegetés hasznos, — hogy mennyiben értékes is, azt minden egyes esetben csak a jövő mutathatja meg.

A kérdés tehát az, hogy valóban különbözik-e a sokat emlegetett *«új aera»* az előbbi időszakoktól, és ha igen, miben különbözik?

Az első kérdésre, úgy hiszszük, igennel felelhetünk. Kétséget nem szenved, hogy ma más a kormányzás szelleme és más a törvényhozás szelleme, mint azelőtt. A kormányzás szelleme — úgy mondják — ma a jog, törvény és igazság szel-

lemé. A baj csak az, hogy vannak most is olyanok, kik ezt okadatolva tagadják és viszont voltak az előző kormányok idejében is olyanok, kik az akkori politikát szintén okadatolva ugyancsak a jog, törvény és igazság politikájának tartották. Ez az általános frázis tehát semmi objektív felvilágosítást nem nyújt arra nézve, hogy a jelenlegi minisztérium kormányzati politikája elődjeinek kormányzati politikájától miben különbözik. A törvényhozás szelleme, szintén megváltozott a régebbi időkhöz képest, bár a kormánypárt, sőt nagyjában annak programja is teljesen ugyanaz maradt. De — *c'est le ton qui fait la musique*. A kéz, az Ézsau keze, de a hang az Jákob hangja. Igyekeznünk kell, a változást e téren is defíneálni.

Az ország érzi a változást A légkör, a melyben élünk, más lett, — mondogatják mindenfelé, részint ujjongva, részint aggódva. Vessünk tehát számot avval, hogy miben áll a változás.

A *kormányzati politika* mindig és mindenütt a politika vezetőjének bélyegét viseli magán. Részben azért, mert hisz az ő intézkedései adják meg a kormányzati szerveknek azt a zsinórmértéket, melyet mindig szem előtt kell tartaniok, de részben azért is, mert a kormány alantas közegei hamar átértik legfőbb uruk szándékait és hajlamait s hihetetlen gyorsasággal az ő képét veszik fel. Erőszaké s miniszter alatt a hivatalnokok is erőszakosok, szigorú miniszter alatt a hivatalnokok is szigorúak, engedékeny miniszter alatt a hivatalnokok is engedékenyek. Ez a dolog természetében rejlik s így maga az a tény, hogy a kormány vezetőiben 1899-ben változás állt be, maga után vont a kormányzati politika bizonyos változásait is.

A különbségek a régi s új kormányzati politika között e szerint főleg arra redukálódnak, hogy mi a különbség a jelenlegi miniszterelnök s elődjének egyénisége közt. E párhuzam megvonásánál igyekezni fogunk, igazságos mértékkel mérni, úgy a volt miniszterelnöknek, mint a kormány jelenlegi fejének. *Sine ira et studio* akarunk eljárni; *sine ira*, — még Bánffyval szemben is, a kiből valóságot rémet alkottak és *sine studio* — még Széli Kálmánnal szemben is, kit már Deák Ferenczcel is alig mer valaki összehasonlítani, attól való félelmében, hogy keveset találna mondani. Ezek túlzások, a mint azok a politikai harczokban minduntalan előfordulnak, — egy csepp igazság lehet bennük — de több alig.

Báró Bánffy Dezső elsősorban a tettek embere volt. A politikát egyszerűen mesterségnek tekintette. Beszélni nem

szeretett és nem is tudott, a frázisokat, — a melyek manapság a parlamenti élet nélkülözhetetlen fegyverei — meg épenséggel gyűlölte. Ha felszólalt a házban vagy azon kívül, mindig mondott valamit, néha helytelen, hamis dolgokat is, de üres fecsegő soha sem volt. Politikája inkább ösztönszerű volt s nem képzett egy egységes rendszert. Majdnem minden cselekedete azt a benyomást tette, mintha azt inkább egy belső sugalattól vitte volna végbe, mint programjának logikai következtéseképpen. Innen a sok ötletszerűen előidézett meglepetés, a melyben az országot részécsítette s innen az is, hogy elővigyázatlanul belement gyakran oly dolgokba, a miből később csak bajjal bírt szabadulni. Céljai tiszták és kifogástalanok voltak s az eszközök, a melyekkel elérésükre törekedett, ritkán voltak ügyetlenül megválasztva, bár ezek tekintetében nagyon válogatósnak nem volt. Azok sorába tartozott, a kik úgy vélekednek, hogy egy magasztos nagy cél többet ér a legszebben kifejtett programoknál s elveknél. Politikai látóköre nem volt nagyon tág, de azon belül tisztán s világosan látott, soha sem habozott, sohasem transigált és sohasem hagyott senkit kétségben céljai tekintetében. Ha valaminek szükséges vagy helyes voltát belátta, erős akarattal törekedett annak megvalósítására s erre minden rendelkezésére álló eszközt felhasználta. Vasmarka volt és büszkeségében megvetette, hogy bársonykezttyűt húzzon rá s így enyhítse annak fogását. Ellenségei elnevezték Magyarország főispánjának s volt valami találó ez elnevezésben. Tényleg az a milieu, a melyben főispán korában az ország egy exponált helyén működött, letörölhetetlen nyomokat hagyott hátra egész egyéniségén. A mi törvényhozási politikáját illeti, nem akarunk feleletet adni arra a kérdésre, hogy ő a kor szellemét s szükségleteit öntudatosan s helyesen felismerte-e, de az bizonyos, hogy e szükségletek kielégítésének nem állt útjában, aminthogy egyáltalán kevéssé elegyedett bele minisztereinek ressortügyeibe. Nem volt liberális a szó európai értelmében, de nem volt ellensége a szabadságnak bármely téren, feltéve hogy ez nemzeti érdekekbe nem ütközött. Mert a nemzeti érdek, a magyarság érdeke, az volt az ő bibliája. Egyénileg a legrokonszenvesebb egyén volt s úgy felfelé, mint lefelé meg tudta magát kedveltetni mindenkivel, ki hozzá közel állt. A hiúság teljesen hiányzott benne s felesleges kiemelni, hogy — mint egy kínai közmondás mondja — a mézzel is úgy tudott bánni, hogy ujjait sem nyalta meg utána.

Ilyen volt Bánffy a maga előnyeivel és hibáival. Nem volt

az a nagy koncepcziójú államférfi, a ki a politikának s nemzeti életnek új utakat nyithatott volna, de alig lehetett volna jobb kezekre bízni az egyházpolitikai reformok consolidatiójának munkáját. A milyen ő volt, olyan volt kormányzati politikája is. Hibát sokat elkövetett s volt köztük nagy hiba is, — a legnagyobb az, hogy nem egészen kifogástalan eszközöknek felhasználásával megmételte a közéletet. De újból hangsúlyozzuk, hogy céljai mindenkor tiszták voltak és hogy talán csak túlságosan ragaszkodott ahhoz az elvhez, hogy: *qui veut la fin, veut les moyens*. Még főbűnére, a szörnyű választási visszaélésekre is lehet mentséget találni. Hisz neki az 1896-iki választásoknál két front ellen kellett küzdenie: a függetlenségi párt ellen, mely biztosította volna a szabadelvű reformok fennállását, de veszélyeztette a vámszövetség megújítását és a néppárt ellen, mely ugyan a vámszövetséget támogatta volna, de veszélyeztette a szabadelvű reformokat. Talán ez az oka annak is, hogy a választásoknál leginkább a függetlenségi pártnak Ugrón vezetése alatt álló elemeit nyomta el, a melyek sem a vámszövetséget, sem az egyházpolitikai reformokat nem támogatták.

Az orosz közmondás szerint az ostornak csak addig van igaza, a míg ütni tud. Így Bánffy-nak is bukása után el kellett szenvednie azt, hogy mindenki rátámadt és valóságos rémként festette oda. A történelem bizonyára igazságosabb lesz s nem fogja pusztán hibáit látni. A dicséretből most különben úgy sem volna haszna. Mert »mit ér a világ minden kincse annak az embernek, kinek felesége özvegy«. Bánffy pedig politikailag halott.

Széll Kálmán egyénisége nagyon elütő Bánffy egyéniségétől és nem szenved kétséget, hogy a két államférfi között Széll Kálmán a tartalmasabb, ügyesebb s tapintatosabb. Ő is a tett emberei közé tartozik; azok közé, kik induktíve előbb a gyakorlati élet igényeinek megfelelő politikát konstruálják meg s a szerint alkotják meg politikájuk elméletét, nem pedig azok közzé, kik egy általános elméletből vezetik le politikájukat.

De Széll Kálmán nem megy annyira, hogy az egész politikát mesterségnek tekintse, ő azt mint művészetet üzi, a melyet a legügyesebb mesterfogások sem pótolnak. Szónok is. Nem ugyan a szó ama értelmében, mely mellett a szónoklat aesthetikai élvezetet is nyújt — mert Széll Kálmán beszédei kissé terjengősek, sokszor túlnyomó részükben üresek, kifejezései néha bombasztikusok, sok bennük a semmitmondó frázis, — de meggyőzően s

világosan ki tudja fejteni álláspontját és alkalom adtán magával is tudja ragadni a hallgatóságot, kivált ha ez politikusokból áll. Megvan benne az a szívós munkaerő, a mely még a szabad félórát is fel tudja használni eredményes munkára s a melyet Bourget szerint a toll emberei annyira csodálnak s irigyelnek. Nem is lehet mondani, hogy tevékenysége pusztán egy «multum agendo nihil agere.» Hosszú tapasztalatai, amelyeket magának a legkülönbözőbb, de mindig vezető állásokban szerzett, kifejlesztették benne a tehetséget, mely szükséges arra, hogy valaki hamar intézkedjék s a szeget rövidesen fején találja. Önállóan és öntudatosan gondolkodik s óvatosan vizsgálja a talajt, mielőtt bármely lépést megtenne, a csökönység, önfejlőség, erőszakoskodás hiányzik benne. A politikai kérdésekhez bársonypuha kezekkel nyúl s óvakodik, még ellenfeleit is megsérteni, vagy megbántani, sőt néha-néha úgy látszik, mintha csupa bársonykeztyű volna az egész kéz, mert fogásának nyoma sem látszik. Az elvekre és politikájának külsőségeire állandóan ügyel s az eszközökben elődjénél sokkal válogatosabb. Eszmeköre is tágabb, s minden erőszakoskodástól idegenkedő természeténél fogva a nagy népszabadságok és népjogok kérdését is szabadelvűbb szellemben kezeli, bár a doctrinair szabadelvűségtől ő is eléggé messze áll. Ha Bánffy Dezsőt ellenfelei Magyarország főispánjának nevezték, úgy Széli Kálmánt szintén némi joggal Magyarország vezérigazgatójának gúnyolhatták, mert az ő esetében is az a milieu, a melyben eddig ólt, a bankok és pénzügyintézetek milieuje, hol folytonos transzaktiókra kell lépni, engedményeket adni és kikötéseket szabni, erősen reányomta bélyegét egész egyéniségére. Valószínűleg ez a milieu fejlesztette ki oly kiváló módon diplomatikus érzékét is s különösen ennek azon fajtát, a melyet a római «summa ars celare artem» névvel jelölt meg. Hogy azonban a transzaktiók iránti hajlamának korlátai is vannak, azt megmutatta, mikor pénzügyminiszteri állását otthagya. Bánffynál praetensivebb egyéniség, úgy, hogy valósággal gyámkodása alá veszi az ország összes ügyeit és befolyást szeret gyakorolni mindenre, a mi történik.

Egyéni tulajdonságai között egy van, mely nemcsak kellemetlen, de veszélyes is lehet — s ez módfeletti hiúsága, mely a jogos önérzet határain messze túlmegy s közel jár azoknak az egyéneknek hiúságához, a kikről egy francia vers mondja, hogy ez urakkal jó üzletet lehetne csinálni, ha az

ember megvinné őket azért, a mit érnek és eladná őket azért, a mire ők becsülik magukat. Privát embereknél ez magántulajdonság, a melyhez senkinek semmi köze, de a miniszterelnök esetében, — ismételjük — e tulajdonság veszedelmessé válhatik. Már is sokan hasznukra fordítják Széll Kálmán e gyengeségét és alázatos hízkelkedésekkel szereznek maguknak befolyást. Már nem egy jel arra mutat, hogy Széll Kálmán is elődjéhez hasonlóan, a maga egyénisége szerint fogja átformálni az egész országot. Már pedig nehéz eldönteni, hogy mi nyújt szebb látványt, egy basákból álló ország, vagy egy ország, a melyben minden csúszik, mászik a nagyobbak és hatalmasabbak előtt. Természetes, hogy egy ily egyéniség kormányzati politikájában is egészen más elveket visz keresztül, mint elődje. Brutális visszaélések, lelkiismeretlen elnyomások az ő tudtával s hallgatólagos beleegyezésével nem fordulhatnak elő. Azokat a rövid időszakokat, a melyeket a nagy reformok előkészítő munkálatai fenhagynak, gyönyörűen fel tudja használni arra, hogy mindenütt rendet teremtsen s czélszerű intézkedésekkel eredményesebbé tegye az állami gépezet működését. Törvényhozási politikája, — melylyel érdemben még részletesebben fogunk foglalkozni, egységes, átgondolt egészét képez, miben neki kétségtelenül nagy érdeme van, mert hisz mint említettük, nagy mértékben érvényesíti befolyását az egyes tárczák keretén belül folytatott politika alapelveire vonatkozólag is. Simulékony, ruganyos természetű elkerülhetővé teszi a szükségtelen s komoly alappal nem bíró politikai súrlódásokat, a melyek a Bánffy-kormány eredményes működését annyira megnehezítették, sőt végre lehetlenné tették. A mi a jelenlegi kormányelnök politikájának főhibája, az abban áll, hogy bizonyos kényes kérdésekben nem képes világosan s félremagyarázhatlanul állást foglalni. Csak egy példát hozunk fel. Az »agráriusok« és »merkantilisták« közötti harc azzal fenyeget, hogy valóságos gazdasági polgárháborúvá fog kifejlődni. Nagy érdek, mely minden pártérdeket felülmúl, hogy ez a háború mielőbb megszűnjék. A míg azonban a kormányelnöknek álláspontja e kérdésekben nem lesz ismeretes, a míg sem az agráriusok, sem a merkantilisták nem tudják, hogy követeléseik keresztülvitelében mennyiben számíthatnak a kormányra, ez a háború tovább fog tartani s mind túlzóbb követelésekre fog vezetni. Széll Kálmán tán azt hiszi, hogy ő határozottan nyilatkozott, a mikor azt mondta, hogy ő az összes közzgazdasági tényezők harmonikus fejlesztését óhajtja.

Ez azonban egy frázis, melynek igazsága kétségbevonhatlan, de a mely ép oly keveset mond, mint minden »truisme« és csak azt vonja maga után, hogy agráriusok és merkantilisták egymásra nézzenek és szemükre vessék egymásnak, hogy: »ti nem akarjátok megengedni, hogy harmonikusan fejlődjünk«. Ha a kormányelnöknek igazán van valami álláspontja ebben a kérdésben, akkor minden egyes esetben, a mikor akár agrárius, akár merkantil oldalról túlkapás történt — és valahol kellett ilyennek történnie, mert a két mozgalom összeférhetlen, — ezt nyíltan vissza kellett volna utasítani, a mire alkalom bőségesen lett volna. Ez a kérdés egyike azoknak — s ezek nem csekély számmal vannak — a melyekben az ország kínosan érzi a kormánynak a gyengeséget s határozatlanságot megközelítő óvatosságát.

Ezzel körülbelül megtaláltuk volna a főbb jellemvonásokat, a melyek az új aera kormányzati politikáját az előbbi aeraétól megkülönböztetik. A különbség körülbelül annyi, mintha két művész egy és ugyanazon a hangszeren egy és ugyanazon zenedarabot — a magyar nemzeti politikát — játszana el. Bánffy Dezső az egészet fortissimo játszotta végig s ha véletlenül rossz billentyűket ütött meg, a mi elég gyakran megtörtént, ezt mindenkinek észre kellett venni, oly kiáltok voltak a hibák. Széll Kálmán jobban tudja, hol van helyén a forte és hol a piano, egyes helyeken azonban, ott hol fél, hogy hibát követ el, pauzát tart — inkább semmit sem játszik vagy legalább is pianissimo játsza azt, a mit nem tud jól játszani. Különböző virtuozitással játszik a hangszert, de egyik sem játsza kifogástalan virtuozitással.

A kormányzati politikában beállt változás kitüntetésével azonban nem merítettük ki az új aera jellemzését. Kétségtelen, hogy maga a parlament is alkotásaiban egészen új szellem által vezeteti magát. Nem régen a megrendelések gyűjtéséről szóló törvényjavaslat tárgyalásában egy feljajdulást lehetett hallani: egy régi képviselő arról panaszkodott, hogy a liberalizmus a törvényalkotásokban kihalófélben van. Ugyanezt többé-kevésbé mások is érzik és ebben, az ország törvényhozásának, sőt az ország közszellemének nagy átalakulásában látjuk mi az új aera fősajtságait.

Hogy ezt az átalakulást nem Széll Kálmán idézte elő, az bizonyos. Hisz általában túlhaladott álláspont az, hogy egyes államférfiak ilyen értelemben történelmet alkothatnának. Ha a népelet egyszer egy bizonyos fejlődési fázishoz ért, akkor nem

használna semmit, ha a legjelentősebb államférfiak is szállnának vele szemben és ha a népelet nem ért meg a dolog egy bizonyos alakulására, akkor nincs az a miniszterelnök, ki elő tudná azt idézni. Vagy a kor teremti meg magának azokat az államférfiakat, a kik eszméinek leginkább felelnek meg, vagy az államférfiaknak kell a korszak szolgálatába állniok. Nekünk az államférfiak csak azért látszanak oly nagyoknak s hatalmasoknak, mert a kor úgyszólván testet ölt bennünk s mert ők juttatják kifejezésre azt, a mit mindenki óhajt és mindenki vár. Az átalakulás, a melynek tanúi vagyunk, különben régebb időkből is datálódik, oly időkből, a mikor még nem Széll Kálmán ült a miniszterelnök bársonyszékében.

A szabadelvűpártnak a nemzeti párt tagjai belépése által előidézett átalakulása sem idézte elő a változást. Már akkor, mikor ez az esemény megtörtént, igen helyesen reámutattak arra a nagy különbségre, a mely az 1875-iki és az 1899-iki fúzió közt fennáll. Az első fúzió új eszméket hozott a kormánypártba s egy generáció működését termékenyítette meg, a második csak a kormánypárt tagjait szaporította. Ez nem gáncs a volt nemzeti párt tagjaival szemben, hiszen épen az a körülmény, hogy közöttük és a szabadelvűpárt közt bizonyos többékevésbé személyes jellegű differenciák elintézése után semmi különbség nem állt fenn, tette számukra lehetővé azt, hogy elveiknek teljes épségben tartásával csatlakozhattak a szabadelvű táborhoz. Ez a körülmény alkalmas ugyan arra, hogy kedvező világitásba helyezze a fuzionáló egyének elvszilárdságát, de egyúttal a fúzió fontosságát magasabb politikai szempontból egy minimumra redukálja. Vagy hiszi-e valaki, hogy a szabadelvűpárt Széll vezetése alatt ma bármely nuance-ban más politikát vallana, ha a nemzeti pártiak hozzá nem csatlakoztak volna. S ha volt is az új tagok közül néhány, ki oly elveket vallott, — nem a főkérdésekben, de egyes részletekben, — a melyek a szabadelvűpárt dogmaival nem fértek meg teljesen, ezek nem gátolták az együttműködést a régi program alapján. *Wet and dry burns together.*

Ha tehát sem Széll Kálmán, sem az utolsó külső pártalakulás nem volt az, a mely az említett transzformációt létrehozta, mi volt tulajdonképen ennek oka? Nézetünk szerint a szabadelvűpárt bensőleg, a politikát mozgató eszmékben és elvekben ment át egyikén ama változásoknak, a melyekről Disraely azt mondja, hogy minden párt életében átlag minden tíz évben

egyszer előfordulnak. A népelet s vele a szabadelvűpárt az utóbbi években egy ily új fejlődési fázisba lépett.

Mikor Magyarország az 1867 évi kiegyezés után sorsának ura lett, népét és államférfiait azok az eszmények töltötték be, a melyek akkor az egész világon uralkodtak. A tiszta, absztrakt szabadelvűség, az állami befolyásnak egy minimumra való korlátozása volt a vezérelv, a melyet a lehetőség határain belül mindenütt megvalósítani igyekeztek. A hatvanas és hetvenes évek törvényhozói előtt mindig ez az elv lebeg. A Deák-párt szabadelvű volt, a szó európai értelmében, — s még arra is képes volt, hogy az ős-magyar chauvinismust legyőzze egy oly nemzetiségi törvény megalkotása által, mely intézkedéseinek szabadelvűsége szempontjából ritkítja párját. Volt iparszabadságunk, úgyszólván korlátlan sajtószabadságunk s a kereskedelmi politika terén mindig a szabadkereskedelmi eszmék híveinek vallottuk magát. Ez irányhoz Magyarország soká hű maradt, még akkor is, mikor a külföldön a kijózanodás egy neme vett erőt és mikor mindenütt mindnagyobb követeléseket támasztottak az állammal szemben. Végre mi is erre az útra tértünk.

Eleinte ez alig volt észrevehető, az utolsó években azonban, kivált mióta a magyar szabadelvűség az egyházpolitikai harcokban legnagyobb, — de már nehezen kivívott diadalát ülte meg, — a visszhatás szemmel látható. Mindenki állami támogatásra szomjazik. Mindenfelé a »kis ember« védelmének szükségét hangoztatják. A nemzetiségi törvény liberális intézkedéseire már régóta nem ragaszkodtak doctrinair merevséggel, figyelmessé lettek a sajtószabadság kinövésére, mely lassanként mintha rágalalmazási szabadsággá akart volna válni. Panaszkodtak, hogy az iparszabadság a korlátlan szabad versenynyel tönkreteszi a kis existenciákat. Érezni kezdték, hogy az az elv, mely megtiltotta az államhatalom túlságos terjeszkedését, meggátolta azt, hogy a legalsóbb néposztályok terhei megkönnyítenek. Mindez lassanként megváltoztatta az uralkodó hangulatot s a liberalizmus háttérbe szorult, a társadalompolitikai motívumok pedig előre tolultak.

Ez az új irány nem a Széll-kabinet kormányra jutásakor keletkezett, ez a kabinet az új eszméket csak elődjénél öntudatosabban formálta ki. Már Bánffy korában érezhető volt ez az áramlat. A Bánffy Dezső korában megalkotott mezőgazdasági munkástörvények a munkás törvényhozás első kezdeteit képezik. A szövetkezeti mozgalom pártolása határozottan a kis emberek-

nek a szabad versenyben való megerősítését tűzte ki célul: A sajtószabadság kinövéseit már Bánffy iparkodott megszüntetni, a midőn a rágalmazást vétségek tekintetében a túlságosan elnéző esküdszékek jurisdictióját megszüntette. Az állam mindinkább kiterjesztette circusulait, nemcsak visszaélések megakadályozása céljából, de azért is, hogy az egyik vagy másik osztály érdekeit pozitív intézkedésekkel mozdítsa elő, s hogy nem a Bánffy-kormány vitte keresztül az ipartörvény s kereskedelmi törvény némely »túlságosan szabadelvű« intézménynek módosítását, annak oka talán csak abban rejlik, hogy a Bánffy-kormány életfonala oly hamar s oly váratlanul megszakadt.

Könnyelmű eljárás volna, ha ezt az áramlatot, a melynek egyes tüneteit érintettük, egyszerűen reakezióknak bélyegeznők s pálczát törnénk felette. Vannak e tünetek közt olyanok, a melyek a legnagyobb mértékben örvendetesek és a melyek, — hiszszük és reméljük, a jövőben még gyakrabban elő fognak fordulni és politikai iránynyá fognak tömörülni. Ide tartoznak a teljesen védelmetlen társadalmi osztályok érdekében tett intézkedések, kivált Darányi földművelésügyi miniszter socialpolitikai javaslatai, ide fog tartozni az adóreform keresztülvitele után a létminimum intézménye és a progressiv adórendszer. E reformok a gazdagok fillérei segélyével, a melyeket azok, kiktől elvonatnak, meg nem éreznek, — megkönnyítik, a kis emberek s kis existenciák sorsát. Kára ezekben az intézkedésekben senkinek sincs, mert a gazdagok a fillérekkel való hozzájárulást bizonyára maguk sem tekintik kárnak.

Más lapra tartoznak azok az intézkedések, a melyek a nem annyira társadalmilag, mint inkább a gazdaságilag védelmetlen osztályok érdekeinek előmozdítására törekszenek. A leg-hatalmasabb és teljesen jogos eszköz e cél elérésére a tömörülésben rejlik s ezért a hitelszövetkezetek pártfogása és támogatása modern törvényhozásunk egyik legfontosabb intézkedése, a mely a szabadelvűség szempontjából sem eshetik semmi tekintetben kifogás alá. Kevésbé mondhatjuk ezt néhány más törvényről vagy törvényjavaslatról, a melyek a kisiparosok s a kiskereskedők érdekeinek védelmét éze-lozzák. Példaként felhozhatjuk a megrendelések gyűjtéséről szóló törvényt, melynek van helyes tendenciája is, a meny-nyiben az ágensek által előidézett visszaélések meggátlására törekszik, de mégis már azt mutatja, hogy a törvényhozás oly utakra tévedt, a melyek némi veszélylyel is fenyegetnek.

Ennek a törvénynek bevallott célja a vidéki kisipar felsegélyezése, a mit a törvény el is fog érni, oly módon, hogy a fogyasztók nagy részére rá fogja erőszakolni a vidéki kisiparosok silányabb s esetleg drágább áruit, a melyek eddig épen azért találtak kevés vevőre, mert silányak és drágák voltak, — hisz az emberek átlag bírnak annyi belátással, hogy ott vásároljanak, hol olcsón, jót kapnak. Akár socialpolitikai, akár gazdaságpolitikai szempontokból szemléljük ez intézkedést, helytelen; mert a gyenge termelő-osztályokat az ép oly gyenge fogyasztó-osztály áldozataiból nem szabad megerősíteni. Ez nem socialpolitika, de érdeklpolitika, mely ha magukban véve helyes célok érdekében történik is mégis oly célok érdekében történik, a melyekért áldozatot követelni a hasonló viszonyok közt élő más néposztályoktól nem igazságos dolog. Ugyancsak sok kifogásolni való található a tisztességtelen versenyről szóló törvényjavaslatról, bár ennek is vannak helyes intézkedései is. Nem is ily intézkedések kellenek a mi gyenge iparososztályaink felsegélyezésére s ki ilyenek hiányában látja a bajt, az úgy jár el, mint az, a ki nehéz légzésben szenved és a levegő hiányáról panaszkodik. Az iparosokon egy rövid elv segíthet, jól kell dolgozni, A mely iparág ezen elv követése mellett sem képes virágozni, azt az állam támogatása sem tarthatja fen.

Hogy tehát összefoglaljuk megjegyzéseinket, kétségtelennek tartjuk, hogy a közvélemény érzi annak szükségét, hogy az állam polgárainak jóllétét pozitív intézkedésekkel is előmozdítsa. A mennyiben ezeknek terhét a gazdagok viselik s jótéteményeiket a szegények élvezik, azaz, a mennyiben igazán socialpolitikai intézkedésekről van szó, ezek megtámadhatlanok. A mennyiben azonban a törekvés gazdasági téren oda irányul, hogy szegényekért szegények áldozzanak, ez a politika a kritika előtt helyt nem állhat. Részünkről az új aera socialpolitikai törekvéseit tartjuk az új aera fényoldalának, gazdasági politikáját pedig, a mennyiben a megkezdett utón tovább haladunk, legfőbb árnyoldalának.

Mi ennek az útnak, a felesleges, sőt gazdaságilag káros állami intervenció útjának, még csak legelején vagyunk. Az út igen messze vezet. Ne csudálkozzék senki sem azon, ha az út végén ugyanott fogja találni magát, a hol az út elején állt, — ama meggyőződésnél, hogy a lehető legtágabb szabadság az eredményes gazdasági fejlődés szempontjából mégis a legelőnyösebb.

Spectator.